

Landskap: Småland Upptecknat av: Sten-Olof Vide
Härad: Summerbo Adress: S. Espl. 17c, Lund
Socken: Stallaryd Berättat av: Mahilda Vide
Uppteckningsår: 1947 Född år 1881 i Stallaryd

När den nya tiden kom till bygden.

(LUF-s frågelista 59)

Uppgifterna för Krukslöke by äro
lämnade av Carl Ossian Vide, född år
1877 i Osby.

Skriv endast på denna sida!

När den nya tiden kom till bygden.

(LUF:s frågelista 59.)

Laga skifte - även kallat stormätningen - genomfördes i Hallaryds socken något efter 1850. Några askiftade byar finnas ej. Någon by där byastämman förekommer känner mittlaren ej. I hennes födelseby, Hallaböke, fanns dock ännu på 1880-talet äldermansgille, men det upphörde troligen före 1890, ty då fanns ej så många gemensamma frågor att behandla. Vart byinstrumenten lagit vägen är okänt, men byapparaten förvaras hos äldste bonden i byn, d. v. s.

ACC. NR M. 10318: 2.

2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den, som längst innehåft sin gård.

Andelsföreningar finnes knappast. Ett andelsmejeri samt en djurförening finnes dock sedan något tiotal år i socknen (Andelsmejeriet startade 1940, S.-B. 6212).

Kalassrote har funnits och finnes fortfarande i alla delar av socknen, ehuru den kanske numera ej tillämpas så strängt.

Omslagningen av jordbruksproduktionen skedde så småningom, varför det är svårt att ange tidpunkter. Järnprimsharv användes i Hallaböke redan på 1880-talet, och även klösharv ("klöjs") började användas då. Fästdikning började nog tillämpas på 1890-talet. Ringvärlar, sånings- och skördemaskiner

kommer mera i bruk i socknen först på 1920-talet. En bland de första, som skaffade jordbruksmaskiner i socknen var landstingsmannen Jon Jönsson. (Han var även den förste, som hade bil och radio.)

Hantlöjden, som för var av betydande omfång, är nu relativt obetydlig. Sålunda upphörde t.ex. den siste hornskedmakaren och den siste skrapmeten med sina hantverk för ett par tiotal år sedan. Ett par liesmeder finnes kvar, men under det senaste kriget låg smidet så gott som nere på grund av brist på järn och kol. I de flesta byarna inom socknen finns det dock i regel någon, som vid tidan av jordbruket bedriver något hantverk. (Av de c:a tio

bönderna i Hallaböke äro hälften slegmakare, en huggar och handlar med släver, och även en korgmakare finns i byn.

Slegmakarna resa själva ut och försälja sina slegar. En av dem sålde för några år sedan bl. a. många slegar till fruktodlare i Kristianstads-trakten.)

Att hantstojden under de senaste decennierna gått tillbaka beror dels på att det inte är ekonomiskt lönande, dels därpå att skogen och jorden ge bättre avkastning och att produkterna betalas bättre, så att bönderna kunna klara sig utan att behöva ha någon extra inkomst.

Träskomakare m. fl. ha förtvunnit därför att deras alster ej längre finna någon avsättning.

De industrier finnas i

socknen 4-5 mindre vattenkvarnar
och ett tiotal mindre sågverk, ett
större och ett par mindre elektricitets-
verk samt ett par snickerifabriker.
Kvarnarna och sågverken äro gamla.
Det större elverket, som försörjda
ryds och Visseltofta socknar med
kraft, anlades c:a 1920 av Sven Johus-
son i Swaneryd. Snickerifabrikerna
vid Ellefors (den ena tillverkar huvud-
sakligen dörrar och fönster, den
andra har specialiserat sig på bär-
korgar av spån) anlades av Anton
Lindstrand och Gustav Johansen, och
de drivas nu av dessas söner.

I Swaneryd fanns på
sin tid en hel del småindustrier.
Så riksdagsmannen Jöns Petersson

något efter mitten av 1800-talet köpte gården, så fanns det vid Helgeån där möjligen ett sågverk, men under hans tid tillkom kvarn, slipverk, spinneri och färgeri. (Möjligen kom det senare till först under efterträdaren.) Efter riksdagsmannens död 1882 överogs Soaneryd av Jon Håkansson, som utökade anläggningen med bryggeri och färgeri. Till gården voro även - förutom arbetarna vid de olika anläggningarna - knutna en del smedar, hördrängar och jordbruksarbetare. Sedanmera ha anläggningarna flera gånger härjats av eld, och de flesta återuppbyggdes ej. Fram på 1900-talet utbyttes sågverkets vattenhjul mot turbiner, och den sista sägen - som var eldriven - brann omkring 1930.

Slipverket övertogs av den siste sliparen och flyttades till kyrkbyn. Numera finnes i Svaneård blott elektricitetsverk.

Riksdagsmannen Jöns Petersson byggde i Kruseböke en ångsåg med sex rirkelsågar och en ramsåg, och dessutom skvarn och slipverk, men hela denna anläggning blev sedermera nedlagd.

På grund av att det blott varit mindre industrier, som funnits i socknen, så ha dessa ej orsakat någon nämnvärd övergång från jordbruket. Arbetsarna i Svaneård hade ofta ett mindre jordbruk. Under 1900-talet och särskilt under de senaste årtiondena ha emellertid många ungdomar sökt sig till fabriker

och verkstäder utanför socknen, i
synnerhet då till pappersbruket i
Strömsnäsbruk och olika verkstäder
i Osby.

Emigrationen tog fart
under senare hälften av 1800-talet
och har fortgått mer eller mindre
till framme mot 1930. Drunkullarna
voro stora, jorden mager och industrin
obetydlig, varför ungdomen - och i
många fall även äldre - sökte sig
ut ur landet. I regel var det till
Förenade Staterna man reste. Ungefär
hälften av emigranterna slannade
hvar där ute, men ungefär lika
många återvände och skaffade sig
jordbruk i sin födelsesocken. För
ett tiotal år sedan förekom

ACC. N:R M. 10318:10.

nade där en tid.)

Naturaavlönningen började utvecklats successivt under senare delen av 1800-talet. Som ett övergångsstadium kunna väl de förhållanden räknas, som rådde i Swaneryd på riksdagsmannens tid. Han hade handelsbod, och hans arbetare handlade där på kredit, och avdrag gjordes så för skulden vid avlöningen. Detta fortsatte även under hans efterträdare. Under 1900-talet har väl knappt naturaavlönning förekommit inom socknen.

Den äldsta handelsboden i socknen lär vara den i Vägla, vilken ännu finnes kvar (fast den flyttats till en ny fastighet). Den påslås

10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fr. Vilka
orsakade
han
ör bond-
u vid
densam-
d.o.s.
sida
nack
munaren)
" samt
kamrar"

HUSET

LILLA-
STUGA

11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 10318:12.

12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Torvtak varo redan under 1870-talet på avskrivning. Det vanliga materialet var slickor eller spån. Papp-tak blevo allmänna omkring 1900. Plåt-tak lades på kyrkan omkring sekelskiftet och på en del böningshus c:a 1920. Efter 1920 ha några tak täckts med tegel och åtskilliga med de billigare cement-plattorna, vilka fortfarande användas mycket. Drott några få halvtak finns kvar.

Rödfärgning av husen började mot slutet av 1800-talet. Med-klarens föräldrahem i Skellatöke rödfärgades c:a 1890.

I de gamla bondgårderna bibehölls den gamla möbleringen länge (och fortfarande finns i vissa

gårdar de väggfaste bänkarne, hörn-
skåpen m. m. kvar). Palster med ned-
klaff samt utdragsängar funnos redan
före 1870-talet. De första nya möblerna
som seten infördes voro rundbord, pinn-
stolar samt byråar. På 1880-talet bör-
jade man även använda gardiner, till
en början blott en liten tvärgardin.
Tapeter förekommo även tidigare. De
voru ibland handmålade. (Man tapetserade
även mot bildningar.)

I Huseboken fanns köks-
spis redan mot slutet av 1880-talet, men
mera allmänt med dylika blev det först
framåt 1900. Under slutet av 1800-talet
skaffade sig många fyrbenta spisar
med ringar och stekugn, vilka ofta
placerades i skugan intill sällkugnen.

Kalasen följa i stort sett
de gamla traditionerna, churu smörgås-
bordet har utökats och rätterna varieras
mer.

Socknens vägar voro länge
dåliga, men under 1900-talet ha såväl
allmänna vägar som byvägar förbättrats,
och ett par större vägar ha byggts (den
Strömsnäsbruk omkr. 1920 och den Osby
under 1930-talets senaste år). Ejäder-
vagnar började användas mot slutet
av 1880-talet. Drilar kommo efter
första världskriget. Sedan 1925 har
kyrkbyn omnibusförbindelse med
Osby och Tharkaryd.

De gamla lekstugorna
och hopaläggegillena ha avlästs
av dansbanorna. De första byggdes

under första världskriget (?). Sedan något mer än tio år finns en inomhusdansbana. Under 1930-talet kom ibland en ambulancerande tältbiograf, men sedan några år förekommer filmförvisning mera regelbundet i en samlingslokal. Vanligt är nu också att resa till någon av biograferna i de omkringliggande samhällena.

Under 1800-talets senare del brukade ofta ett par hushåll gemensamt hålla en tidning (vanligen en, som kom en eller två gånger i veckan), men numera hålla de flesta hushåll egen tidning. Först under de senaste åren ha dock dagliga tidningar blivit mera vanliga (på grund av krigsnyheterne?). I enstaka fall före-

kommer det, att ett hushåll har en riks- och en ortslidning. De flesta bönder hålla någon facklidning, och även veckolidningar börja bli vanliga. Sedan några år finnes ett kommunalt lärobibliotek, som f. n. räknar c:a 800 band. Bokköp äro ännu rätt ovanliga, men på en del ställen - särskilt hos de yngre - träffar man dock på en bokhylla.

År 1827 donerade rikhistoriografen Jonas Hallenberg - som var född i Hallaryd - 1000 riksdaler banko till en sockenskola, vilken dock kom till sländ först mot slutet av 1830-talet. Till en början tillämpades växelhundervisning, och skolan var ambulterande till 1872, då den blev fast och förlagd till kyrkbyn. Ännu

en lärare anställdes, och hans skola ambulante mellan utrotarna i Forsholma och Sjukhult. 1860 inrättades två småskolor. Omkring 1920 blevo även skolorna i utrotarna fasta. Under 1920-30-talen fanns en folkskola även i Lindsås, men den blev indragen på grund av bevarningsskening. Heltidsläsning infördes vid mitten av 1930-talet.

Det var ovanligt att socknens ungdomar besökte högre skolor, men sedan omkr. 1930 har det blivit vanligare, att flera begåvade barn genomgå Ulsby samskola. Några flykten ha lagit real- eller studentexamen per korrespondens, och sedan ett par år har man provat "Robertsforsmetoden". En och annan har även gått någon kurs vid lantnärskola eller folkskolehögskola.

Några större förändringar av de kyrkliga vanorna ha ej skett. Kyrkobesöken ha dock minskat, och husförhören ha mera karaktären av andaktsstunder i samband med förskrivningen till mantals-skrivning. Många höra gudstjänsten i radio i stället för att gå till kyrkan. Kyrk-begning har ej förekommit under de senaste tio åren. De många "hokus-pokus", som man ännu mot slutet av 1800-talet i vissa fall hade att iakt-laga vid barndop och begravning, ha helt försvunnit.

De olika förändringar, som här berörs, ha i regel skett så småningom, och de kunna väl knappast sällas i förbindelse med några hög-konjunkturer, - möjligen under de

ACC. NR M. 10318:19.

• båda krigen. Det mesta borde nog jä-
likhetskrivas de förbättrade kommuni-
kationerna samt den förbättrade under-
visningen.

19

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV